

Vuosien 1917-18 murroksen vaikutus opettajankoulutukseen ja opettajakuvaan

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastellaan murrosta, joka syntyi maassamme vuosien 1917-18 seurauksena. Vuonna 1917 maamme itsenäistyi ja sai mahdollisuuden rakentaa suomalaista yhteiskuntaa ja sen toimialoja kuten koululaitosta uudelta pohjalta. Vuoden 1918 sota, jolle on annettu useita nimiä, johti uuteen poliittiseen tilanteeseen, jonka vaikutus ulottui vuosikymmenien taakse. Tarkastelen kahta asiaa. Toinen asia nousee koulun tehtävästä siirtää kulttuuriperintö uudelle sukupolvelle. Siinä työssä opettajat ovat keskeisessä asemassa. Ts. onko opettaja myös kulttuurityöntekijä? Toinen näkökulma liittyy opettajan pätevyyteen. Kansakoulunopettaja saa seminaarikoulutuksen päätteeksi kelpoisuustodistuksen, joka oikeuttaa hakemaan opettajan virkaa. Miten murros vaikutti opettajiin, onko opettaja pätevä.

Ajan taustaa

Kansakoulunopettajankoulutus alkoi ensimmäisenä Jyväskylän seminaarissa 1863. Ruotsinkieliset seminaarit perustettiin vv. 1871 Tammisaareen ja 1873 Uuteenkaarlepyyhyn miesopettajien kouluttamiseksi. Vuonna 1880 aloitti Sortava-

lan seminaari. Kansakoulun oppilasmäärä kasvoi hitaasti. Siksi vuoden 1898 piirijakoasetuksella pyrittiin oppilasmäärän lisäämiseen. Kun oli odotettavissa melkoinen kasvu, perustettiin 1890-luvulla neljä uutta seminaaria.(1) Ensimmäinen sortokausi esti koululaitoksen kehittämisen. Vuonna 1906 Suomi sai oman kansanedustuslaitoksen, mikä laukaisi samalla myös monia kansakoulua koskevia kehittämissuunnitelmia. Niitä selvittivät mm. alkuopetuskomitea ja oppivelvollisuuskomitea. Ne nostivat esille myös opettajankoulutuksen kehittämistarpeen. Koulutoimen ylihallitus teki 1907 senaatille ehdotuksen komitean asettamisesta uudistamaan seminaarikoulutusta. Sen mukaan kansakoulunopettajan sivistyksen kohottaminen vaati koulutuksen jatkamista vuodella tai kahdella. Seminaarilainsäädäntö edellytti uudistamista. Myöskin opetussuunnitelman kehittäminen oli perusteissa mainittu. Käytännössä seminaarikomiteaa ei asetettu.(2)

Samaan aikaan poliittinen paine alkoi vaikuttaa hyvin konkreettisesti seminaarien opetussuunnitelmaan. Kirkkolisiasiain toimituskunta esitti 1911 maantiedon ja historian opetussuunnitelmaa muutettavaksi siten, että Venäjän historialla ja maantiedolla olisi entistä suurempi tuntimäärä. Tämä oli keskeinen koulutuspoliittinen asia eli venäjän kielen tuleminen oppiaineeksi kansakoulun, keskikouluun ja seminaariin.(3)

Vuonna 1916 seminaarin opetussuunnitelmassa venäjän kielen opetusta oli 22 viikkotuntia. Syyslukukauden 1916 alusta alkoi seminaareissa viisivuotinen koulutus. Tilanne muuttui nopeasti vuoden 1917 huhtikuussa. Koulutoimen ylihallitus lähetti huhtikuussa 1917 senaatille kirjeen, jossa se esitti 18.8.1916 annetun asetuksen kumoamista, jossa oli mm. määräykset venäjän kielen opetuksesta. Ylihallitus perusteli esityksensä mm. toteamalla, että kansanopetus tulee muuttuneissa olosuhteissa entistä tärkeämmäksi. Se edellyttäisi myös opettajakoulutuksen uudistamista. Siksi ylihallitus esittää neuvottelukunnan asettamista asiaa valmistelemaan. Senaatti katsoi asian

kiireelliseksi, koska vielä samassa huhtikuussa 1917 se antoi ylihallitukselle valtuudet neuvottelukunnan kutsumiseen. Neuvottelukunnalle annettiin aikaa kaksi viikkoa valmistella asia ja laatia ehdotus syyslukukauden 1917 opetussuunnitelmaksi.

Kahden viikon työskentelyn jälkeen se jätti ehdotuksensa Koulutoimen ylihallitukselle eli toukokuun 5.päivänä 1917. Poliittisesti erittäin mielenkiintoinen kohta oli venäjänkielen ja historian poistaminen seminaarien opetussuunnitelmasta. Se merkitsi 22 viikkotuntin vapautumista muille oppiaineille. Neuvottelukunta pohti kaikilla luokilla tuntimäärän alentamista oppilaiden terveydentilan takia mutta ei halunnut supistaa oppilaiden harrastustoimintaa. Kuitenkin pohdittiin kielenopetuksen laajentamista siten, että opiskelija voisi valita ruotsin, saksan tai englannin. Neuvottelukunnan ehdotus meni koulutoimen ylihallituksen arvioitavaksi ja edelleen senaatille kesä- ja heinäkuun 1917 aikana. Kansakoulun ja seminaarien opetusohjelmaa käsiteltiin myös vuoden 1917 ensimmäisillä ja toisilla valtiopäivillä, mutta ehdotukset eivät edenneet sivistysvaliokuntaa pitemmälle.

Vuoden 1916 seminaariasetus kumottiin virallisesti elokuun 5. päivänä 1917.(5) Samalla vahvistettiin viisivuotisen kansakoulunopettajakoulutuksen linja. Asetuksen mukaan senaatti vahvistaa seminaarien opetussuunnitelmat, aikaisemmin sen teki koulutoimen ylihallitus.

Onko opettaja kulttuurityöntekijä?

Vuoden 1917 maamme itsenäistyminen ja vuoden 1918 sota loivat kokonaan uuden tilanteen myös kansakoulunopettajan koulutuksessa. Itsenäistyminen merkitsi ensimmäistä kertaa vapautta omien koulutussuunnitelmien tekoon. Kuitenkin sota- vuodet merkitsivät uutta tilannetta, johon ei oltu etukäteen varauduttu. Miten tässä tilanteessa edettiin?

Ensimmäinen tie oli rakentaa suomalaiselle koululaitokselle rakenne, jonka mukaan toimitaan. Se tapahtui koululainsäädännön tietä, jossa samalla ratkaistiin monia periaatteellisia koulutuspoliittisia ongelmia. Vaikka koulutus-suunnitelmia oli laadittu perusteellisesti vuoden 1906 jälkeen kaikki oli jäänyt ennalleen Venäjän vallan aikana.

Toinen tie oli jatkaa suunnittelun tietä eli asettaa komitea. Kansakoulunopettajain liiton keskushallitus kiirehti marraskuussa 1918 seminaarikomitean asettamista kansakoulunopettajan koulutusta varten. Samassa kuussa kouluhallitus teki oman ehdotuksensa komitean asettamisesta. Senaatti asetti tammi-kuun 10. päivänä 1919 komitean valmistelemaan asiaa ja kutsui siihen kolme jäsentä. Sen tehtävänä oli laatia ensimmäinen ehdotusluonnos. Sen jälkeen senaatti päättäisi asetuksen tarkistamisesta ja lopullisen mietinnön laatimisesta. Ei Opettajaliitto eikä kouluhallitus olleet tyytyväisiä komitean kokoonpanoon.(6)

Eduskunta ratkaisi monet peruskysymykset. Vuoden 1918 hallitusmuodon mukaan maassamme jatkuu rinnakkais-koulujärjestelmä, kummankin koulumuodon perusteista säädetään erikseen. Oppivelvollisuuslaki, jota oli 1907 pyritty saamaan aikaan, hyväksyttiin 1921. Se laajensi koululaisten määrää ratkaisevasti seuraavina vuosina. Laki kansakoulun järjestysmuodon perusteista annettiin 1923 ja vastaava laki oppikoulun osalta 1924.(7)

Seminaarikomitea sai työnsä valmiiksi 1922. Sitä ennen oli kuitenkin opettajankoulutus laajentunut. Vuosina 1918-21 perustettiin kansakoulun oppimäärään pohjautuva kaksivuotinen alakansakouluseminaari neljälle paikkakunnalle: Suistamoon, Hämeenlinnaan ja Tornioon ja ruotsinkielinen seminaari Vaasaan. Opettajien tarpeen oli arvioitu kasvavan koko ajan. Siksi Koulutoimen ylihallitus esitti, että ylioppilaille ja jatko-opiston käyneille järjestettäisiin yksivuotinen koulutus Helsingissä jo lukuvuonna 1917-18. Esitys sai lopulta senaatin hyväksymisen. Helsingin ylioppilasseminaari alkoi

syksyllä 1917. Aikaisemmin vastaava koulutus oli toiminut vain tilapäisjärjestelyjen varassa ja osin seminaareissa ns. hospitanttikoulutuksena, joka ei kuitenkaan sujunut ongelmitta. Siksi ylioppilasseminaari oli perusteltu ratkaisuksi. Aluksi se toimi vain kaksi vuotta, toiminta alkoi uudelleen 1922.((7)

Vuoden 1922 seminaarikomitea määritteli koulutuksen tavoitteen seuraavasti: Opetuksen tarkoituksena on auttaa oppilaita kristillissiveellisen elämänkatsomuksen muodostumisessa, kehittää heitä varmoiksi ja siveellisiksi luonteiksi, herättää ja kasvattaa heissä rakkautta tulevaan tehtäväänsä, antaa heille yleiset sekä ammatitiedot ja –taidot, mitkä heille vastaisessa toimessaan ovat tarpeelliset sekä kehittää heissä kykyä ja pyrkimystä edistyä näissä ja yleensä omintakeisesti rikastuttaa heidän henkistä olemustaan. (8)

Vuoden 1866 ja 1895 seminaarikomitean tavoitteisiin verrattuna perusarvot ovat samat, vaikka uskonnon opetuksesta käytiin pitkä keskustelu. Se liittyi vuoden 1922 uskonnonvapauslakiin ja siveysopin saamiseksi itsenäiseksi oppiaineeksi uskonnon tilalle. Ammatilliset tieto- ja taitovalmiudet ja kutsumustietoisuus ovat korostetusti esillä. Kaksi uutta piirrettä voi erottaa. Toinen on omintakeisuuden ja jatkuvan kehityksen korostaminen, mikä viittaisi nykypäivän jatkuvan koulutuksen näkökulmaan. Toinen on siveellinen luonne, jota Mikael Soininen piti tärkeänä ja jolla on läheinen yhteys herbartilaiseen pedagogiikkaan.

Seminaarikomitean mietinnöstä käytiin vilkasta keskustelua. Mietinnön toteutuminen odotti kuitenkin vuoroaan, lopulta taloudellinen tilanne oli yhtenä kantona kaskessa, ettei mietintöä toteutettu. (9)

Mitä tapahtui seminaareissa?

Yläkansakouluseminaarit olivat laajentuneet viisivuotiseksi. Ne olivat kansakoulupohjaisia. Jyväskylän seminaarissa

oli keskikoulupohjainen naisosasto. Seminaarien vuosikertomusten perusteella hahmottuu toiminnasta 1920-luvulla mielenkiintoinen kuva. Vuoden 1921 oppivelvollisuuslaki velvoitti seminaarit kouluttamaan enemmän opettajia kuin aikaisemmin. Seminaarit ottivat lisää koulutettavia ns. hospitanttien nimellä. Tämän laajan koulutustehtävän rinnalla kuva kertoo erittäin vilkkaasta ja monipuolisesta harrastustoiminnasta. Kaikki opiskelijat kuuluivat oppilas- eli toverikuntaan, jonka keskeisenä tehtävänä oli koordinoida harrastustoimintaa. Oli yhteisiä juhlia, illanviettoja ja konventteja. Kotiseutuharrastus kehittyi maakuntailloissa, joissa kunkin maakunnan kulttuuri näkyi niin ruokaperinteessä kuin musiikki-perinteessä. Suomalaisuus tuli esille kansallisten merkkipäivien vietossa, kuten itsenäisyyspäivänä. Läheisesti tähän liittyi heimoaate. Varsinkin Viron valtio ja kulttuuri saivat joka vuosi huomiota osakseen. (10)

Aatteellisesti kerhot pitivät ihanteita tärkeinä kansakoulu-seminaareissa. Kristilliset juhlat liittyivät kirkkovuoden tapahtumiin myös seminaarissa yhteisillä valtakunnallisilla kristillisillä päivillä. Uskonnolliset herätysliikkeet näkyivät toiminnassa hyvin selvästi. Seminaareihin perustettiin raittiusyhdistykset, joiden ihanteena oli raitis opettaja. Tarkoitus oli, että mahdollisimman moni liittyisi raittiusyhdistykseen. Heinolan seminaarissa lukuvuonna 1938-39 lähes 90% oli jäsenenä. Kolmas ihanne oli isänmaallinen opettaja. Se näkyi seminaareissa suojeluskuntatoimintana. Sen kannustimena oli mm. erilaiset harrastusmerkit. (11)

Toiminnallisten harrastusten suosituimpia kohteita oli erilainen musiikkitoiminta. Musiikki oli osa seminaareissa järjestettävää juhla- ja illanviettoperinnettä. Lauluperinteen rinnalla eli voimakkaana soitinmusiikki. Se synnytti moneen seminaariin orkesterit, jossa oli mukana myös kaupunkilaisia. Kuorot osallistuivat valtakunnallisille laulujuhille myös Virossa. Ei sovi unohtaa kuvaamataidon ja kirjallisuuden harras-

tajia omissa kerhoissaan. Urheilu oli hyvin keskeinen osa harrastustoimintaa pesäpallon ja jalkapallon ansiosta. Seminaarien kerhot liittyivät Suomen valtakunnallisiin urheiluliittoihin. Partioliike laajeni vähitellen 1920-luvulla seminaareissa. Kielikerho tuki normaalia kielten opetusta. Viro oli suosittu ja esperanto sai innokkaita opiskelijoita mukaansa. (12)

Onko opettaja pätevä?

Vallitsevan käytännön mukaan kansakoulunopettaja valittiin virkaan koevuosiksi, joka oli kahden vuoden mittainen. Se on eräänlainen koeaika. Se edellytti opettajalta hyvää viranhoitoa, jota niin kansakouluntarkastajat kuin johtokunnat seurasivat ja antoivat lausuntonsa. Nikanderin tutkimuksen mukaan kansakouluntarkastajat kiinnittivät huomiota opettajan luokkaopetukseen ja muuhun toimintaan varsinkin maaseudulla. Suurin osa hoiti huolellisesti koevuotensa ja myös sitä seuranneet virkavuodet. Tämä viittaisi siihen, että seminaarikoulutus oli antanut riittävät valmiudet kuten kansakouluseminaariasetus edellytti. Näiden opettajien voisi katsoa Nikanderin tavoin seuranneen Uno Cygnaeuksen tradition keskeisiä kohtia. 1920-luvulla traditio voimistui, kun Suomi oli vapautunut Venäjän sortovuosista ja itsenäistynyt. Venäläinen hallintovalta oli nyt poissa. Itsenäisessä maassa olivat vapaammat olot. Nikander viittaa johtopäätöksessään siihen, miten tarkastajien enemmistö ja opettajat kantoivat ideaalikuvisaan opettajuudesta cygnaeuslaista mallia, jota ei muutettu 1920-1930-luvuillakaan ideologiselta ytimeltään. (13)

Toisaalta samanaikaisesti näkyi myös 1920-luvun taitteen murros, jota Nikander pohtii mallikansalaisuuden näkökulmasta. (14) Osa muutoksesta ja murroksesta selittyy aikaisemmasta traditiosta. Opettajan tehtävä oli kutsumusammatti, joka perustui omakohtaiseen vakaumukseen, joka 1920-1930-lu-

vuilla ilmaistiin kolmella sanalla: koti, uskonto ja isänmaa. Toisaalta opettajien palkkataso ei tuolloin ollut kovinkaan korkea, moni muu ammattiryhmä sai korkeampaa palkkaa. Miehiä pyrittiin saamaan opiskelijoiksi kansa-kouluseminaareihin, mutta se ei välttämättä onnistunut. Yksi tuon ajan kommentti oli, että miesopettajan palkalla ei perhettä elätetä. Siksi yksi mahdollisuus oli hankkia sivuvirka tai sellaisia tehtäviä, jotka lisäisivät taloudellista vakautta.

Vuoden 1918 sodan seuraukset näkyivät myös opettajakunnassa. Se ilmeni hermostuneisuutena ja muina ongelmina opetustyössä ja suhteessa oppilaisiin. Yksiopettajaisilla kouluilla myös opettajien yksinäisyys rasitti opettajien mielenterveyttä. Vuoden 1921 oppivelvollisuuslaki lisäsi oppilaiden määrää kansakouluissa. Nikanderin mukaan suuret 40-50 oppilaan opetusryhmät johtivat opettajia ennenaikaisesti uupumiseen ja joillakin mielenterveyden järkkymiseen.(15) Samalla vaikutus näkyi myös oppilaissa. Kurittomuus johti oppilaiden kiusaamiseen ja jopa väkivallantekoihin.(16)

Eräs hyvän opettajan ja mallikansalaisen tuntomerkki oli raitis opettaja. Kansakouluseminaareissa raittiutta korostettiin eikä juopottelua sallittu. Kieltolaki, joka oli voimassa 1919-1932, vahvisti aikaisempaa linjaa. 18.8.1917 opetussuunnitelmassa oli oppiaineena terveysoppi ja raittiusoppi. Myöhemmissä opetussuunnitelmissa sitä ei mainittu oppiaineena. Koulujen opetukseen kuului raittiusopetus, jossa asiassa opettaja oli oppilaille esikuva. Kouluhallitus pyrki eri tavoin edistämään raittiutta mm. kiertokirjeillä. Niillä osoitettiin alkoholin käyttö hyvin keskeiseksi tekijäksi yhteiskunnassa olevien ongelmien aiheuttamisessa. Valtioneuvostokaan ei ollut tyytyväinen koulujen raittiusopetukseen.(17)

Mallikansalaisen kuvaa murensivat monet muut asiat. Se saattoi yksittäistapauksissa näkyä tutkintotodistusten väärentämisessä. Se ilmeni miesopettajien syytteissä siveellisyysrikoksista tyttöoppilaita kohtaan. Syytteet johtivat eräissä

tapauksissa miesopettajan vapaaehtoiseen eroamiseen ja ääri-tapauksessa itsemurhaan.(18)

Kokoavaa

Kansakoulunopettajan koulutus tähtäsi vuoden 1863 jäl-keen antamaan ammattitiedon ja -taidon, jolla opettaja hoitaa kansakoulun opetussuunnitelman mukaisen opetuksen. Vuosien 1917-18 murroksen jälkeen korostui suomalainen kulttuuri, johon liittyi itsensä kehittäminen, henkinen kasvu ja siveellisen luonteen painotus. Kansakouluseminaarien harrastustoiminta oli vilkasta ja monipuolista. Se antoi virikkeitä tuleville opet-tajille myös kulttuurityöntekijän tehtäviin.

Samainen murros näkyi opettajissa ja heidän työssään. Kansakouluntarkastajien raporteissa näkyy selvästi, miten opet-tajat pyrkivät selviämään uusista haasteista, kun koulujen oppilasmäärät kasvoivat ja uusia kouluja perustettiin. Rapor-teissa kuvastuu, miten tarkastajat tapasivat työssään viihtyviä ja valoisia opettajia. Nikanderin johtopäätöksen mukaan selkeät hyvän opettajan ideasta poikkeamiset olivat ehdottomasti har-vinaisuus päälinjasta.(19)

Nootit:

1. Halila 1949, 302-320. Nurmi 1995, 45-74, 119-155.
2. 2. Komitea 1922, 6.
3. Koulutoimen ylihallituksen kiertokirje 26.4.1912.
4. Koulutoimen ylihallituksen kirje senaatille KD 60/4882 1917. Kuikka 1978, 23-25.
5. Asetus 5.8.1917.
6. Koulutoimen ylihallituksen akti 291/570-1917. Kuikka 1978, 35-37.
7. Kuikka 1978, 44.
8. Komitea 1922, 228.
9. Kuikka 1985, 80-89.

-
10. Kuikka 1985, 80-89.
 11. ibidem s.82-107.
 12. ibidem s.92-104.
 13. Nikander 1999, 125.
 14. ibidem s.125-126.
 15. ibidem s.126.
 16. ibidem s.127-128.
 17. ibidem s.128.
 18. ibidem s.128-129.
 19. ibidem s.129.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Painamaton

Kansallisarkisto Helsinki

Koulutoimen ylihallituksen arkisto

Kirjediaarit 1912-1917

Painettu

Suomen asetuskokoelma

Komitea 1922. Seminaarikomitean mietintö v.1922.

Komitean mietintö 1022:3 Helsinki 1922

Kirjallisuus

Halila, Aimo 1949. Suomenkansakoululaitoksen historia. Kolmas osa. Turku 1949.

Kuikka, Martti T 1978. Kansakoulunopettajankoulutus-suunnitelmien kehitys Suomessa vuosina 1917-1923. Joensuun korkeakoulu. Kasvatustieteiden osaston julkaisu nro 4.

Kuikka, Martti T 1985. Suomalainen kulttuuri yläkansakouluseminaarien harrastustoiminnassa 1920- ja 1930-luvuilla. Teoksessa Koulu ja kulttuuri. Koulu ja menneisyys XXXIII. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran julkaisu nro 1985. Porvoo s. 80-106.

Nikander, Esko 1999. Idea hyvästä opettajasta 1920- ja 1930-lukujen Suomessa. Kasvatuksen monimuotoinen sarka. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1999. Saarijärvi s. 120-133.

Nurmi, Veli 1995. Suomen kansakoulunopettajaseminaarien historia. Mikkeli 1995.